

De Nederlandse 6,5 x 53,5R in Duitse dienst – Deel 1

Door: Jan van Gelderen

Inleiding

Enige tijd terug stuurde een Duitse verzamelaar mij via het Internet wat foto's en documenten, waaruit blijkt dat de Duitsers tijdens de tweede wereldoorlog de Nederlandse M95 geweren als buitwapen hebben ingezet. Dat is algemeen bekend maar mijn nieuwsgierigheid was daarmee gewekt en deze werd nog groter nadat ik een aantal, door het Derde Rijk gemaakte doosjes 6,5 mm x 53R te zien kreeg. Ik hoop dat het voor andere munitieverzamelaars interessant is om te lezen wat ik daarover aan informatie in naoorlogse publicaties, het Nationaal Archief en op Internet heb gevonden.

Deel 1 behandelt de munitie die afkomstig is van de Artillerie Inrichtingen (AI). Het ging om aanzienlijke hoeveelheden. Het Duitse systeem van het benamen van de buitgemaakte wapens en munitie komt in het 2^e deel aan bod. In deel 3 wordt tot slot aandacht besteed aan de fabricage van dit Nederlandse kaliber toen bij AI de leveringen waren gestopt.

Artillerie Inrichtingen

Na de Nederlandse capitulatie konden niet alleen de vuurwapens maar ook de bijbehorende munitie door de Duitsers worden buitgemaakt.

Zoals iedereen wel weet was AI de producent van wapens en munitie voor het Nederlandse leger en vormde AI tevens de spin in het web van de benodigde toeleveranciers. De eerste M95 geweren zijn geproduceerd door het Oostenrijkse Steyr maar de totale productie van het gehele M95 geweer vond uiteindelijk geheel plaats bij AI. Bij AI werden ook de benodigde 6,5 mm patronen vervaardigd.

Afbeelding -1.1- Een door de Duitsers buitgemaakt Nederlands M95 geweer, Duitse benaming: Gewehr 211 (h). De bevestiging van de draagriem in de kolf en de kolfband zijn aangepast overeenkomstig de draagwijze van de Duitse K98k. Foto Legermuseum Delft.

Afbeelding -1.2- Detailopname van de kolf van het buitgemaakte en aangepaste M95 geweer. Het gat voor de draagriem is een Duitse modificatie. Foto Legermuseum Delft.

Afbeelding -1.3- t/m -1.7- Een vooroorlogs doosje Nederlandse 6,5 mm patronen, gemaakt bij Artillerie Inrichtingen (AI). De aanduiding "No.1 S. 5-39" betekent "Patroon Scherpe Nummer 1" gevolgd door de maand (juni) en het jaar (1939) waarin de patronen waren samengesteld. De letter "G" is het LOT van het koper waarvan de hulzen zijn gemaakt en "06" is het LOT van het nitro kruit. De .22lr patroon is afgebeeld ter vergelijking van de afmetingen. Foto's en collectie J. van Gelderen.

De toenmalige directeur van de AI, F.Q. den Hollander, heeft op 14 mei 1940 verzocht de fabriek op te blazen. De Nederlandse regering besloot echter anders¹ en na de capitulatie op 15 mei 1940 werd de AI gedwongen om door te gaan met produceren, maar nu voor het Duitse leger. Fabrikanten van Duitse uitrustingsstukken kregen een geheime code om te voorkomen dat de vijand, aan de hand van buitgemaakte uitrustingsstukken, kon bepalen welke fabrieken ze moest uitschakelen. Zo kregen de AI te Zaandam de code "guo" toegekend.

Afbeelding -1.8- Het logo op de vele brieven die aan AI gericht waren. Taak van de Rüstungsinspektion was op de eerste plaats het onderbrengen van Wehrmacht-orders bij de industrie en het bevorderen van een vlotte uitvoer daarvan. Er werd intensief samengewerkt met de Hauptabteilung gewerbliche Wirtschaft van het Generalkommissariat für Finanz und Wirtschaft. Afkomstig uit Nationaal Archief, Artillerie-Inrichtingen, 2.13.86.

Uit de nog bewaard gebleven correspondentie blijkt dat de AI in de periode van 21 mei 1940 tot en met 31 juli 1940 in totaal 2,6 miljoen stuks scherpe 6,5 x 53,5R patronen heeft afgeleverd aan de Directeur Materieel Landmacht (DML)² en dat de DML (dus naar mag worden aangenomen in feite de Nederlandse belastingbetaler) de geleverde munitie ook betaald heeft. DML stond echter vanaf 14 mei 1940 onder direct toezicht van de Duitsers die ze ongetwijfeld voor het gebruik in buitwapens heeft ingezet.

In het Nationaal Archief in Den Haag heb ik een afschrift en de bijbehorende paklijsten gevonden van een grote levering van klein kaliber munitieonderdelen door AI aan Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken A.G. (DWM) te Berlijn (DWM werk Borsigwalde) in maart 1942. Zie bijlage 1 en 2. De levering bestaat uit onder andere 19 miljoen 6,5 mm hulzen, 30 miljoen 6,5 mm kogels, 1 miljoen 7,7 mm hulzen, 4 miljoen 7,9 mm hulzen en 51 miljoen slaghoedjes. Hoogstwaarschijnlijk wordt met 7,9 mm niet het Duitse kaliber 7,92 x 57IS bedoeld maar de Nederlandse 7,9 x 57R. Vlak na de capitulatie werd al aan Hauptmann Denner gemeld dat er bij AI "Materiaal voorhanden was voor de aanmaak van 35 miljoen 6,5 mm patronen en 12 miljoen patronen voor MG kal 7,9 mm. Productiecapaciteit 2,5 miljoen per maand in een werktijd van 48 uur per week"³. Over de periode juni 1940 tot maart 1942 betekent dit een productiecapaciteit van zo'n 52 miljoen patronen. Dit lijkt redelijk overeen te komen met de op het afschrift uit 1942 vermelde aantallen munitieonderdelen. Uit een

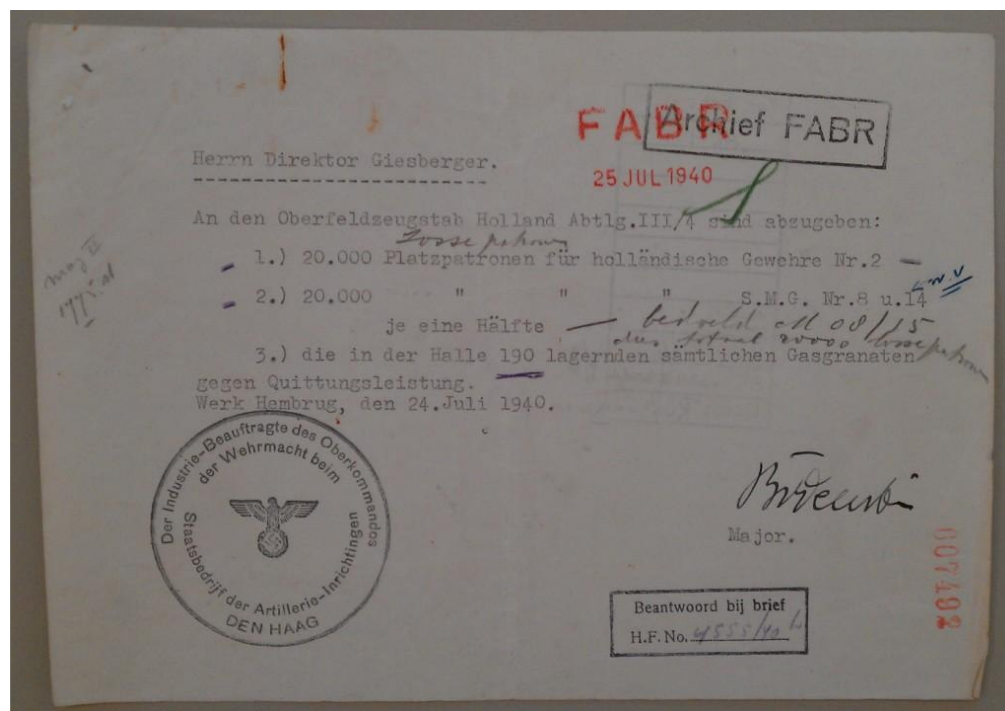
---

¹ A.M.A Goossens, "Het Staatsbedrijf der Artillerie Inrichtingen", Stichting de Greb, 7 april 2007.

² Gerben Klein Baltink, "Artillerie Inrichtingen gedurende de oorlogsjaren 1940 - 1945" gepubliceerd in het "25 jaar Jubileumboek van de Nederlandse Vereniging ter Bestudering van Munitie en Ballistiek (NVBMB)".

³ Vragen, gesteld door Hauptmann Denner te beantwoorden in 5-voud uiterlijk 23 mei a.s. namiddag in Parkhotel te Amsterdam. - Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Artillerie-Inrichtingen, 1813-1941 (1942-1972), nummer toegang 2.13.86, inventarisnummer 2741.

opgave van de vervoerder⁴ blijkt dat de 1 miljoen 7,7 mm hulzen een gewicht van wel 12.500 kg vertegenwoordigen. Zijn deze leveringen (deels) tijdens de Duitse bezetting geproduceerd? Op het moment van het schrijven van dit artikel heb ik daar nog geen uitsluitsel over gevonden. Het archief is met betrekking tot dit onderwerp fragmentarisch en laat veel vragen open. Uit de etiketten van doosjes van FN blijkt in elk geval dat AI in 1942 slaghoedjes maakte.

Afbeelding -1.9- Op grond van het oorlogsrecht maakte Duitsland aanspraak op alle Nederlandse wapens en munitie. Ook kleine partijen moesten worden afgestaan. Afkomstig uit Nationaal Archief, Artillerie-Inrichtingen, 2.13.86, inv.nr 2741.

Fabrique Nationale

Er zijn doosjes met 6,5 x 53,5R patronen bewaard gebleven (hier overigens niet afgebeeld) waarvan de tekst op het etiket aanduidt dat het gaat om 6,5 mm Patronen Nr.1 (h). "Patronen scherpe Nr.1" was de officiële Nederlandse aanduiding voor kaliber 6,5 x 53,5R. Het etiket op deze doosjes vermeldt het jaar 1942 en code ch. (Net zoals de losse flodders uit 1943 op de afbeeldingen 1.10 t/m 1.14). De code, "ch", betekent DWM Werk Lüttich⁵, de voormalige Fabrique Nationale (FN). Het (hier niet afgebeelde) doosje bevat patronen met een bodemstempel BS op 6 uur (het lot nummer van het gebruikte koper) en 39 (het jaartal van aanmaak van de hulzen is 1939) op 12 uur. Er zijn doosjes bekend met leveringsnummer 1 en 3. In de verpakking, afkomstig van FN die eveneens voor de Duitse oorlogsproductie was ingezet, zaten dus in Nederland aangemaakte 6,5 mm patroonhulzen en slaghoedjes die verscheept waren naar België. Heel opmerkelijk is dat er ook losse 6,5mm patronen bestaan, waarvan het bodemstempel aangeeft dat deze in 1943 zijn geproduceerd door FN⁶ (code ch) en waarvan het hulsmateriaal staal is.

⁴ Brief SEAM (Scheepvaart en Agenturen Maatschappij te Rotterdam) van 29 juli 1942, gericht aan de AI, Hooikade te Delft. - Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Artillerie-Inrichtingen, 1813-1941 (1942-1972), nummer toegang 2.13.86, inventarisnummer 2085.

⁵ Ludwig Loewe bezat aandelen van de Fabrique Nationale d'Armes de Guerre, Herstal, Liège, Belgium (FN) die in 1896 werden overgedragen aan de Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken A.G. (DWM). De Duitse vertaling voor de plaatsnaam Luik is Lüttich. Na WO-I verloor DWM haar FN aandelen. De Nazi's herstelden dit.

⁶ Wilhelm Micke, "Beutepatronen und Patronen für Beutewaffen in der Deutschen Wehrmacht 1939 bis 1945".

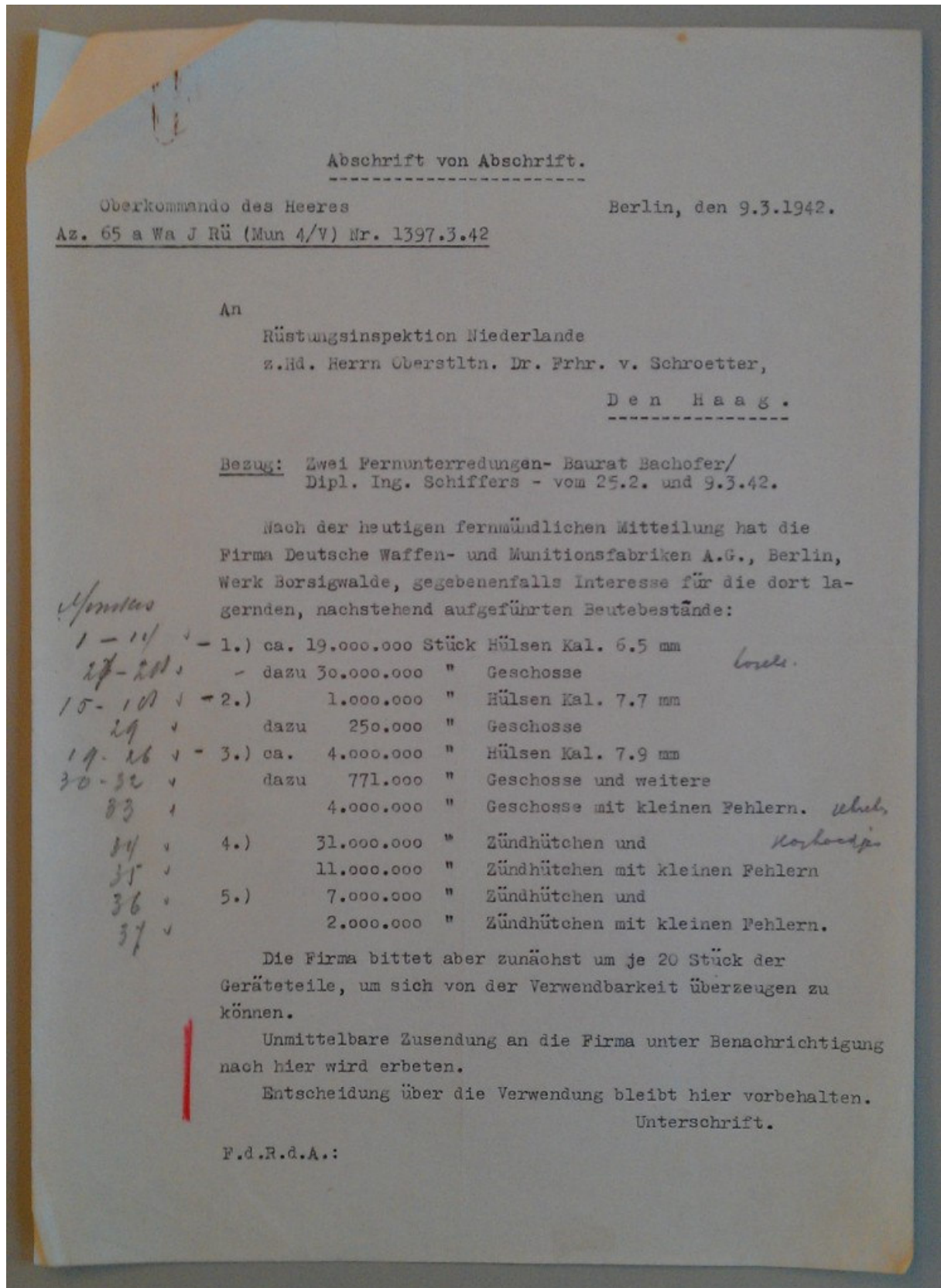

Afbeelding -1.10- t/m -1.14- Nederlandse 6,5 mm losse patronen, in 1943 verpakt bij het Belgische FN, bestemd voor buitgemaakte Nederlandse geweren in het Duitse leger. Het cijfer "13", zichtbaar in het bodemstempel van de huls geeft aan dat de huls gemaakt is in 1913 en de letter "B" is een aanduiding van het LOT messing waarvan de huls is gemaakt. De cirkel\letter "O" duidt aan dat deze huls is hergebruikt (herladen). Foto's J. van Gelderen, collectie B. Hendriks Franssen.

codering	betekenis
Gegevens verpakking:	
25	De verpakking bevat 25 stuks patronen.
6,5 mm Platzpatronen Nr 1. (h)	<ul style="list-style-type: none"> Het kaliber is 6,5 mm "Platzpatronen Nr1." betekent losse flodders Nr.1 (h) staat voor Holland
1943 ch 1	<ul style="list-style-type: none"> 1943 is het fabricage jaar van de verpakking. ch is de Duitse code voor de fabrikant: DWM Werk Lüttich, de voormalige Fabrique Nationale d'Armes de Guerre, Herstal, Liège, Belgium (FN). 1 staat voor het leveringsnummer van de verpakking.
Gegevens kruitlading:	
Nz.-Pl.-Patr-R-P (1,5-1,5-0,75)	<ul style="list-style-type: none"> Nitrozelluloze Platz Patronen Röhrchen Pülver (buis-vormig kruit) (1,5-1,5-0,75) de afmetingen van de kruit korrels (buisjes) zijn 1,5mm x 1,5mm x 0,75mm
Mog 1942 lfg 46	<ul style="list-style-type: none"> Mog = Kruitfabriek "Deutsche Sprengchemie, Werk Moschwig" 1942 is het fabricage jaar van het kruit lfg 46 betekent "Lieferung" (levering) nummer 46
Gegevens patroonhuls:	
Oranje gekleurd etiket.	<ul style="list-style-type: none"> Het geheel oranje etiket geeft aan dat de verpakking platz patronen (losse flodders) bevat, met messing hulzen.
Patrh: S* h	<ul style="list-style-type: none"> Patrh = patroonhuls S* h - Messing huls 72% koper/28% zink, Holländischen urprungs.
Gegevens kogel:	
Gesch. h	Gesch h = Geschoss (Kogel) Holländischen urprungs.
Gegevens slaghoedje:	
Zdh. 1942 (h.)	<ul style="list-style-type: none"> Zundhutchten (Slaghoedje) Het slaghoedje is gemaakt in 1942. (Kennelijk maakte AI ze in dus in 1942) (h.) geeft aan: Holländischen urprungs.

Tabel waarin de betekenis wordt verklaard van de codering op het doosje van foto's -1.10- tot -1.14-.

Bijlage 1. Afschrift van, aan DWM, door AI geleverde munitie onderdelen

Abschrift von Abschrift.

Oberkommando des Heeres
Az. 65 a Wa J Rü (Mun 4/V) Nr. 1397.3.42

Berlin, den 9.3.1942.

An
Rüstungsinspektion Niederlande
z.Hd. Herrn Oberstltm. Dr. Frhr. v. Schroetter,
Den Haag.

Bezug: Zwei Fernunterredungen- Baurat Bachofer/
Dipl. Ing. Schiffers - vom 25.2. und 9.3.42.

Nach der heutigen fernmündlichen Mitteilung hat die
Firma Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken A.G., Berlin,
Werk Borsigwalde, gegebenenfalls Interesse für die dort la-
gernden, nachstehend aufgeführten Beutebestände:

- M/mondas*
- 1-14 ✓ - 1.) ca. 19.000.000 Stück Hülsen Kal. 6.5 mm *losel.*
  - 17-20 ✓ - dazu 30.000.000 " Geschosse
  - 15-18 ✓ - 2.) 1.000.000 " Hülsen Kal. 7.7 mm
  - 19 ✓ - dazu 250.000 " Geschosse
  - 19-26 ✓ - 3.) ca. 4.000.000 " Hülsen Kal. 7.9 mm
  - 30-32 ✓ - dazu 771.000 " Geschosse und weitere
  - 83 ✓ - 4.000.000 " Geschosse mit kleinen Fehlern. *schub.*
  - 84 ✓ - 4.) 31.000.000 " Zündhütchen und *Korboodje*
  - 35 ✓ - 11.000.000 " Zündhütchen mit kleinen Fehlern
  - 36 ✓ - 5.) 7.000.000 " Zündhütchen und
  - 37 ✓ - 2.000.000 " Zündhütchen mit kleinen Fehlern.

Die Firma bittet aber zunächst um je 20 Stück der
Geräteteile, um sich von der Verwendbarkeit überzeugen zu
können.

Unmittelbare Zusendung an die Firma unter Benachrichtigung
nach hier wird erbeten.

Entscheidung über die Verwendung bleibt hier vorbehalten.

Unterschrift.

F.d.R.d.A.:

Afbeelding -1.15- Bron: Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Artillerie-Inrichtingen, 1813-1941 (1942-1972), nummer toegang 2.13.86, inventarisnummer 2085.

Bijlage 2. Paklijst van door AI aan DWM geleverde kal 6,5mm hulzen

Staatsbedrijf der Artillerie-Inrichtingen
 In Liquidatie.
 Fabrik HEMBRUG bij ZAANDAM (Nederl.)
 tel. Amsterdam 36806 — Zaandam 3530.

PAKLIJST N^o. Buit N°.2.

Uw Brief opdracht N^o dd. 9-3-42
Az 65 a va J HU (Num 4/V) Nr. 1397.3.42
 Onze opdracht N^o. v/h Oberkomsand des Heeren

Verzonden per : _____

d.d. _____ merken : _____ / _____

**Firma Deutsche Waffen- und
 Munitionsfabriken A.G.**
B E R L I N.-
Werk Hornsigwalde franco
 niet franco

Coll			Inhoud.	Gewicht in kg	
Aantal	Aard	N ^o .		Netto	Bruto
			M ^u l ^l sen kal. 6,5 mm. S ^{am} tlich ± 19.000.000		
			<u>Partien</u>	<u>Muster</u>	
±	3.375.000		2 Schachtel		Nr. 1
"	95.000		2 "		" 2
"	26.000		2 "		" 3
"	764.000		2 "		" 4
"	2.869.000		2 "		" 5
"	785.000		2 "		" 6
"	198.000		2 "		" 7
"	2.219.000		2 "		" 8
"	3.040.000		2 "		" 9
"	2.010.000		2 "		" 10
"	3.254.000		2 "		" 11
"	8.500		2 "		" 12
"	53.800		2 "		" 13
"	250.400		2 "		" 14

Voor H.A.B.
 Ontvangen op afd. H.A.B. dd. _____ Paklijst N^o. _____

Handtekening.

M 3980-A4-500-10-41-K 1150

Afbeelding -1.16- Bron: Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Artillerie-Inrichtingen, 1813-1941 (1942-1972), nummer toegang 2.13.86, inventarisnummer 2085.